

საქართველოს სსრ-ის სტალინის ფედერა-
ლისტთა სარეგოლიუციო პარტია.

№ 4

აშინა-კავკასიის თვითმართვებულება

ფასი ემყარება ფაქტს.

თბილისი.

სტამბა „ქართლი“ ციციშვილისა.

საქართველოს სოციალისტ-ფედერა-
ლისტთა სარეგოლიუციო პარტია.

№ 4

35482

ამირ-პავლასის
თვითმართელობა

გაბუაძე

სტამბა "ქართლი" ციციშვილისა.

აშინარ-პავსასიის თვითმხარტვალობა

ქველი რეჟიმის დამხობის შემდეგ რუსეთი სარეგოლუციო გარდაქმნის ხანაში იმყოფება. რეგოლუციამ უარ ჰყო ყოველგვარი პოლიტიკური, სარ-წმუნოებრივი და ეროვნული შევიწრო-ვება; ეს უარყოფა რეგოლუციონური დეკლარაციაა, რომელსაც ლოდიკუ-რად განუყოფელი კავშირი აქვს იმ შემოქმედებითს მუშაობასთან, რომ-ლის მიზანსაც შემდგენს თავისუფლე-ბათა და თანასწორობის რეალიზაცია. რამდენადაც ქველი რუსეთი ავიწრო-ვებდა და ჰბორკავდა ადამიანს, რო-გორც კერძო პიროვნებას. პოლიტი-კური და სამოქალაქო თავისუფლება უკვე განხორციელებულია რეგოლუ-

ციის გამარჯვების პირველ დღეებში-
დანვე. ამისათვის სრულიად საკმაო
იყო შეწყვეტა ძველ მთავრობის ისეთი
დაწესებულებათა მოქმედებისა, რომ-
მელნიც საგანგებოდ საპოლიტიკო და
სამოქალაქო თავისუფლების ასალა-
გმავად იყვნენ დაწესებული. გაცილე-
ბით მეტს სიძნელეს შეიცავს თავი-
სუფლების და თანასწორობის რეალ-
იზაცია იქ, სადაც ძველი რეჟიმი ავი-
წროვებდა სოციალურ კოლექტივებს
და ჯგუფებს. აქ შევიწროვების მექა-
ნიზმი მჭიდროდ გადასკვნილ-გადახ-
ლართულია სახელმწიფოს მართვა-გამ-
გების საერთო მექანიზმთან. ამიტომ
თავისუფლების რეალიზაცია სოცია-
ლურ კოლექტივების ცხოვრებაში
არ შეიძლება განხორციელდეს მარტო-
ოდენ რევოლუციის გამანადგურებელ
და უარყოფითი მოქმედებით. აქ ძვე-
ლი რეჟიმის მართვა-გამგეობის მექა-
ნიზმი უნდა გაუქმდეს, მაგრამ მის
მაგიერ გაუქმების უმაღლეს უნდა დაი-
წყოს მოქმედება მართვა-გამგეობის

ახალმა სისტემამ. მ. შასადაძემ, ეს ახალი სისტემა უნდა შემუშავდეს და მოეწყოს, რათა ძველის ადგილი დაიკიროს. რევოლუციის შემოქმედებითი ძალა სწორეთ ამ ახალ სისტემის შექმნაში უნდა გამოიხატოს.

რუსეთის განაპირა ქვეყნებში ძველი რეჟიმი ზღუდავს არა მარტო პიროვნულ თავისუფლებას, არამედ ამასთანავე ერთად ავიწროვებდა ამ ქვეყნების ადგილობრივ მცხოვრებთა ეროვნულ კულტეკ ზივებს. ეს შევიწროვება გამოიხატებოდა ერთის მხრივ იმაში, რომ ძველი რეჟიმი სახელმწიფო ბატონობას იყენებდა ადგილობრივ მცხოვრებთა რუსსიფიკაციისთვის, და მეორეს მხრივ იმაში, რომ აკრძალული იყო ეროვნული თვითმართვლობა. ამიტომ, ძველი რეჟიმის რევოლუციონური ლიკვიდაცია თხუთღობს განაპირა ქვეყნებისთვის წინანდელ მართვამგებობის ნაცვლად ისეთ წესწყობილებების დაწყებებს, რომელიც

ყოფლის უწინარეს თავისუფალი უნდა იყოს გარუსების პოლიტიკისაგან. ერი მოძრავი სოციალური ერთეულია; ის ან წინ მიდის, ან უკან იწევს. იმის ერთ წერტილზე გაჩერება შეუძლებელია. მარტო ის, რომ უარყოფა იქმნას, როგორც ერთ-ერთი მიზანი მართვა-გამგეობისა, არა კმარა ერის განვითარებისთვის. ამისთვის საჭიროა ეროვნულ კოლლექტივის ეროვნული ორგანიზაცია ე. ი. ეროვნული თვითმმართველობა. როგორ უნდა მოეწყოს ახალ რუსეთში არა რუსთა ეროვნული თვითმმართველობა, რომ განვითარების თავისუფალი გზა მიეცეს რუსეთში მოსახლე ყველა ერს?—აი ეს რთული და მძიმე საკითხი აიმართა რევოლუციის გამარჯვებისთან ერთად როგორც პოლიტიკური პრობლემა, რომელიც უნდა გადასწყვიტოს ახალმა რუსეთმა. ჯერ-ჯერობით რუსეთის სარევოლუციო მთავრობამ საბოლოოდ გადასწყვიტა კოლონეთის და ფინლანდიის საკითხი.

პოლონეთი ცნობილ იქმნა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, ხოლო ფინლანდიის შესახებ გაუქმებულ იქმნენ ყველა კანონები, რომელნიც 1906 წლიდან გამოსცა რუსეთის ძველმა მთავრობამ სახელმწიფოებრივ მდგომარეობის შესავიწროვებლად და გასაუქმებლად. პოლონეთის და ფინლანდიის საკითხები ყველა სხვა განაპირა ქვეყნის საკითხზე ადვილი გადასაწყვეტი იყო: პოლონეთის საკითხი—იმიტომ რომ იგი ომმა გაამარტივა, ფინლანდიისა—იმიტომ რომ ეს ქვეყანა წინათვე მოწყობილი იყო, როგორც სახელმწიფო, რომელსაც განსაზღვრული კავშირი აქვს რუსეთთან. კავკასიის, უკრაინის, ლიტვის, ციმბირის და სხვა განაპირა ქვეყნების და იქ მოსახლე ერების საკითხები გაცილებით უფრო ძნელი გადასაწყვეტნი არიან. ახალს რუსეთში არა რუსთა ერების ეროვნულმა მოძრაობამ თავის დევიზად თითქმის ყველგან ავტონომია გაიხადა. ავტონომიას თხოულობენ უკრაინის და

ლიტვის ყველა პარტიები, ციმბირელები, მოლდაველები, მოლოროსიელები, ლატიშები, ეტები, ყირგიზები, და სომხების და ქართველების ზოგი პარტიები. საქართველოს ტერიტორიალურ ავტონომიას თხოულობს სხვათა შორის ქართველ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია.

ავტონომია ისეთი დამთავრებული ცნება არ არის, რომ იმისი შინაარსი ყველგან და ყველას ერთნაირად ესმოდეს.

ავტონომია აუცილებლად გულისხმობს ერთგვარ დამოუკიდებლობას, მაგრამ ხარისხი ამ დამოუკიდებლობისა ისე, როგორც კომპეტენცია ავტონომიურ მმართველობისა სხვა და სხვა ნაირი შეიძლება იყოს. ავტონომიას ეძახიან ინგლისის კოლონიების თვითმმართველობასაც, რომელიც თითქმის არაფრით არ განსხვავდება სრულიად დამოუკიდებელ მმართველობისაგან საკონსტიტუციო მონარქიებში; მაგრამ ავტონომიას ეძახიან აგრეთვე

სოფლების (კომმუნების) და ქალაქების თვითმმართველობას, რომელიც მხოლოდ ადგილობრივ სოფლის ან ქალაქის საქმეებს სწავებდა. ავტონომიას ეძახიან ტერიტორიალურ ერთეულებს, მაგრამ ხშირად ავტონომიას ეძახიან აგრეთვე უტერიტორიო კავშირების და ორგანიზაციების თვითმმართველობასაც. ამ გვარად, ავტონომია მეტად ფართო ცნებაა, რომელსაც სხვა და სხვა აზრით ხმაურობენ. თავის თავად ცხადია, რომ პრაქტიკულად წამომდგარ ეროვნულ საკითხის გადასაწყვეტად საკმაოდ ვერ ჩაითვლება ავტონომიის მოთხოვნა, თუ ამ ცნებას გარკვეული შინაარსი და მნიშვნელობა არ მიეცა.

ყველა იმ ერებს, რომელთა წრეებიდანაც ავტონომიის მოთხოვნა გაიშობის, განსაზღვრული ტერიტორია უჭირავთ. თუმცა არც ერთი ისეთი ცოტად თუ ბევრად მოზრდილი კუთხე არ მოიპოვება მთელ რუსეთის სივრცეზე, რომ იმისი მოსახლეობა მთლად

ერთს რომელსამე ერს შეადგენდეს, თუმცა ყველგან ეროვნულად შერეული მოსახლეობაა, მაგრამ მაინც ყველგან ერთის რომლისამე ერის მოსახლეობა თვალსაჩინო უმრავლესობას შეადგენს.

თანამედროვე ეკონომიურ პირობებში იქ, სადაც კაპიტალისტური წესი წარმოებისა თვალსაჩინოდ არის გაბატონებული, ადგილობრივ მცხოვრებთა სრული ეროვნული ერთსახეობა არსად არ არის დაცული. ამიერ-კავკასიაში მოსახლეობის ეროვნული შერევა გამოწვეულია აგრეთვე ერთის მხრივ იმ პოლიტიკით, რომელსაც აწარმოებდა რუსეთის ძველი რეჟიმი, და მეორეს—იმ გარემოებით, რომ მრავალ საუკუნეთა განმავლობაში სპარსეთიდან და მცირე აზიიდან ამიერკავკასიის მკვიდრთ უცხო ხალხთა ახალ-ახალი ტალღა აწვებოდა და ადგილობრივ მცხოვრებთა ეროვნულ აჭრელებას იწვევდა.

ყველა ამის მიუხედავად ამიერ-კავკასიაში რამდენსამე ისეთ ტერიტორია-

ლურ ნაწილად განიყოფება, რომლის მცხოვრებთა თვალსაჩინო უმრავლესობაც ერთს ეროვნებას შეადგენს. ეროვნულ პრობლემის სისტემატიურ განხილვისთვის ადგილობრივ მკვლევართა წრეებში მოქცეული ეროვნული უმცირესობანი დროებით ჩვენი გულსუურის გარეშე უნდა დავტოვოთ და პრინციპიალურად გამოვარკვიოთ ისეთი ფორმა სახელმწიფოს მოწყობისა, რომელიც ადგილობრივ ეროვნულ უმრავლესობის ინტერესებსაც დააკმაყოფილებს და სრულიად რუსეთის საყოველთაო საჭიროებასაც საკმაოდ გაუწევს ანგარიშს. ხოლო შემდეგ, როცა ამ მიზნის შესაფერ პოლიტიკურ ფორმას აღმოვაჩინოთ, უნდა გამოირკვეს ის ზომები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ადგილობრივ ეროვნულ უმცირესობას შევიწროვებისა და დაჩაგვრისაგან ეროვნულ უმრავლესობის მხრივ.

ტერრიტორიალურად შემოხაზულ ერის ძირითადი ინტერესები, რამდენადაც ამ ინტერესების დაკმაყოფი-

ლება დაკავშირებულია სახელმწიფო-
ებრივ აგებულებასთან თხოულობენ:
რომ 1) ყველა სახელმწიფო, საზოგა-
დოებრივ და სამოსამართლო დაწესე-
ბულებში საქმის წ. რმოება ადგილობ-
რივ ნაციონალურ ენაზე ხდებოდეს,
რომ მატერიალური კანონმდებლობა,
რომელიც შეიცავს ადგილობრივ ცხოვ-
რების მომაწესრიგებელ ნორმებს, შე-
გუებული იყოს და გამომდინარეობდეს
ადგილობრივ მცხოვრებთა უფლებრივ
შეგნებიდან და ადგილობრივ საზო-
გადოებრივ ძალთა ურთიერთობისაგან
და 3) რომ სახელმწიფო ხელს უწყობ-
დეს ადგილობრივ ეკონომიურ ცხოვ-
რების განვითარებას და ადგილობრივ
ნაციონალურ კულტურის აყვავებას.
თანამედროვე ნაციონალური კოლლექ-
ტივები ჩვენს დროში ყოველგან სამს
უმთავრეს სოციალურ ჯგუფის ანუ
კლასს შეიცავენ: 1) მსხვილ ბურ-
ჟუაზიას და მსხვილ მენამუღლეებს, 2)
წვრილ ბურჟუაზიას და გლეხობას და
3) პროლეტარიატს. ეს კლასიური დი-

ფერენციაცია ყველა ერის წიაღში ერთნაირად ძლიერი არ არის და ერის შემადგენელი პიროვნებანი რაოდენობის მხრივ ერთნაირად არ არიან განაწილებული სოციალურ ჯგუფებად, მაგრამ იმ საგნისთვის, რომელსაც ჩვენ ვარკვევთ, ამ სხვა და სხვაობას არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს. არსებითი მნიშვნელობა იმასა აქვს, რომ ყველა დამორჩილებული ერის უდიდესი ნაწილი ეკუთვნის ან წვრილ ბურჟუაზიას და გლეხობას, ან პროლეტარიატს ე. ი. დემოკრატებს. მახვილ ბურჟუაზიის და მსხვილ მემამულეების კლასი ერის საკითხს სრულიად გულცივად უცქერის. ამ კლასის წარმომადგენელთათვის მშობლიური ენა, ან უკვე მთლად დავიწყებული აქვთ ან თანდათან ივიწყებენ. იმათ ცხოვრების პირობები და მატერიალური ღონისძიება გზას აძლევს ბავშვობიდანვე ისე საფუძვლიანად შეისწავლონ უცხო სახელმწიფო ენა, რომ შემდეგ ამ ერის

საშუალებით დაიკმაყოფილონ თავისი სულიერი მოთხოვნებიანი და სრულლიად შესწყვიტონ თავისი კაფშირი ნაციონალურ კულტურასთან. ამ კლასის წარმომადგენელთათვის არავითარ შევიწროებას არ წარმოადგენს უცხო ენის გაბატონება ადგილობრივ დაწესებულებებში, რადგან თვით მათ უმეტეს შემთხვევაში ეს უცხო ენა უფრო ემარჯვებათ, ვიდრე თავისი ნაციონალური ენა. გარდა ამისა ეკონომიური ინტერესები ამ კლასის წარმომადგენელთათვის საჭიროდ ჰქმნის ურთიერთობის დაკერას სხვა და სხვა პირებთან ნაციონალურ ტერიტორიის გარეშე და ამისთვის კი მათ უცხო სახელმწიფო ენა უფრო ესაჭიროებათ, ვიდრე თავისი ნაციონალური ენა. ამიტომ ადგილობრივ დაწესებულებებში ნაციონალურ ენის შემოღებას მსხვილ ბურჟუაზიის და მსხვილ მემამულეების კლასისთვის არავითარი ენიშვნელობა არა აქვს. პირიქით, წვრილი ბურჟუაზია, გლეხოზა და პროლეტარიატი

უამისოდ ყოველთვის დიდ გასაჭირს განიცდის. უცხო ენის შესწავლა იმდენად, რომ მან სამშობლო ენის მაგიერობა გაუწიოს, მათთვის შეუძლებელია, და ამიტომ ისინი სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, თუ იქ ნაციონალური ენა არ იქნა შემოღებული ისეთ მონაწილეობას ვერასოდეს ვერ მიიღებენ, რომ სრულად ისარგებლონ თავის პოლიტიკურ და მოქალაქურ უფლებებით. ნაციონალურ კულტურის სისტემა და განუვითარებლობა ერის შეძლებულ კლასებს ადგილად შეუძლიანთ შეავსონ თავისთვის უცხო კულტურით, დემოკრატიისთვის ეს მიუწოდომელია. უცხო ენას დემოკრატიის ფართო მასსა ვერასოდეს ვერ შეისწავლის იმდენად, რომ ამ ენის საშუალებით დაიკმაყოფილოს თავისი პოლიტიკური, საზოგადოებრივი, ესთეტიური, მეცნიერული და ფილოსოფიური ინტერესები. ამ გვარად ადგილობრივ ნაციონალურ ენის შემოღება სახელმწიფო და სა-

ზოგადოებრივ დაწესებულებებში და
ნაციონალურ კულტურის აყვავება
დემოკრატიის აუცილებელი მოთ-
ხოვნაა.

რაც უფრო წინ მიდის საზოგადოე-
ბის დანაწილება ეკონომიურ კლასსე-
ბად, მით უფრო იზრდება კანონმდებ-
ლობის გავლენა ხალხის ცხოვრებაზე.
კანონმდებლო^ა თანდათან აფართო-
ვებს იმ საქმეებს, რომელთა მოწეს-
რიგებასაც იგი აღარ ანდობს. ბუნებ-
რივ სოციალურ ერთეულებს ან კერ-
ძო პირების ნებაყოფლობას. კანონ-
მდებლობა სახელმწიფოებრივი ბატო-
ნობის მთელის სიძლიერით თხოუ-
ლობს, ყველა მოქალაქე დაემორჩი-
ლოს მის მიერ დაწესებულ ცხოვრების
ნორმებს, და ვინც თავის სურვილით
არ ემორჩილება მას, იმათ ძალით იმო-
რჩილებს. დემოკრატიულ სახელმწი-
ფოში თვით საკანონმდებლო აპარატი
ისეა მოწყობილი, რომ კანონად ცნო-
ბილი ნორმა წარმოადგენს სახელმწი-
ფოს მცხოვრებთა უმრავლესობის უფ-

ლებრივ შეგნების გამოხატულებას. სადაც კანონმდებლობა მცხოვრებთა უმრავლესობის შეგნებას არ შეეგუება, იქ დაკანონებულ ნორმების ასასრულებლად სახელმწიფოს ესაჭიროება რთული მექანიზმი მეთვალყურეობისა და ძალდატანებისა. პირიქით, სადაც დაკანონებული ნორმები თვით ხალხის შეგნებიდან გამომდინარეობენ, იქ თვით ხალხი უდგა დარაჯად კანონის ასრულებას. კანონის და უფლებრივი შეგნების უთანხმოება შინაარსის მხრივ გულისხმობს სახელმწიფოსა და ხალხის მოპირდაპირეობას და აქედან გამომდინარე ბრძოლას მათ შორის. ამიტომ, სადაც კანონის შინაარსი არ ეთანხმება ხალხის უფლებრივ შეგნებას, იქ სახელმწიფოს მოქმედებას დემოკრატიული ხასიათი არა აქვს, იქ სახელმწიფო ყოვლის უწინარეს საპოლიტიკო რეჟიმის დამცველია. თავის თავად ცხადია, რომ ერის დემოკრატიულ ელემენტები განსაკუთრებით დაინტერესებული არიან, რომ არსე-

ბითად კანონმდებლობის შინაარსი მათ ჯფლებრივ შეგნებას ეთანხმებოდეს და მათ ძალთა საზოგადოებრივ მნიშვნელობას იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ დემოკრატია ერის უმრავლესობას შეადგენს.

რაც შეეხება ადგილობრივ ეკონომიურ ცხოვრების განვითარებას, ამ საგნითაც ერის ყველა სოციალური კლასი და ჯგუფი დაინტერესებულია. განსაკუთრებით კი პროლეტარიატი და გლეხობა. მსხვილ ბურჟუაზიისთვის ეროვნული საზღვრები არ არსებობს და, თუ ადგილობრივ ხელშემწყობი პირობები არ იქმნა ეკონომიურ დაწინაურებისთვის, ის ადვილად დასტოვებს თავის ქვეყანას და იქით გაეშურება, სადაც ის ასეთ პირობებს შეაგულეებს. პროლეტარიატს და განსაკუთრებით გლეხობას კი უცხო ადგილას წასვლა ისე არ ეადვილება, რადგან უცხო კულტურის ქვეყანაში ის აუცილებლად შევიწროვებული იქნება უცხო ენის უცოდინარობის გამო. თუ

გლერი ან მუშა თავის ქვეყანას სტო-
ვებს და სხვაგან მიდის შრომის ფასის
ასაღებად, ეს მხოლოდ მაშინ, როცა
ის თავის სამშობლოში უკიდურეს
ეკონომიურ გაჭირებას განიცდის. ამი-
ტომ ეკონომიური წარმატება ყველა
კლასის საერთო ინტერესია, უმთავ-
რესად კი მშრომელი ხალხისა.

ამგვარად, ადგილობრივ სახელმწი-
ფო და საზოგადოებრივ დაწესებულე-
ბებში ნაციონალურ ენის შემოღება,
ნაციონალურ კულტურის აყვავება,
ადგილობრივი ეკონომიური წარმატე-
ბა და კანონმდებლობის თანხმობა
ადგილობრივ მცხოვრებთა უფლებრივ
შეგნებასთან — ყველა ეს ადგილობრივ
მოსახლე ერის ყველა კლასის და
ჯგუფის საერთო ინტერესს წარმოად-
გენს იმ მცირედის გამოკლებით, რომ
მსხვილი ბურჟუაზია და მსხვილი მემა-
მულეები გულგრილნი არიან ნაციონა-
ლურ ენის და კულტურის საქმეებში.
ისეთი პოლიტიკური ორგანიზაცია კი,
რომელიც რეალურად უზრუნველ-

ჰყოფს ზემოდ დასახელებულ ინტერესებს, არის მხოლოდ ნაციონალურ ტერიტორიაზე მოწყობილი სახელმწიფო. ამ ტომ ეროვნული პრობლემების რადიკალური გადაწყვეტა რუსეთში შეიძლება მხოლოდ ნაციონალურ სახელმწიფოების დაარსებით.

გარდა იმ ინტერესებისა, რომელნიც მოითხოვენ ნაციონალურ სახელმწიფოთა დაარსებას, არსებობს მეორე რიგი ინტერესების, რომელნიც თხოულობენ, რომ ამ ნაციონალურ სახელმწიფოებს ძირითად რუსეთთან და ერთმანეთთან განსაზღვრული კავშირი ჰქონდეთ. უპარველესი ამ გვარი ინტერესი არის მოქალაქეთა თავისუფალი მიმოსვლა ცხლანდელ რუსეთის მთელს ტერიტორიაზე, თანასწორობა ყველგან პირად უფლებათა მხრივ კანონის წინაშე და უფლება სავაჭრო, სამრეწველო და ყველა სხვა გვარ მუშაობისა. ამ ინტერესის უზრუნველსაყოფად განსაკუთრებით საჭიროა რუსეთის მწარმოებელ კლასებისთვის,

მრეწველების და მუშებისთვის, რათა ნაციონალურ სახელმწიფოთა საზღვრები ისეთ ზღუდეებად არ გადაქცნენ, რომელნიც ქვეყნის ეკონომიურ დაწინაურებას შეუღობავენ გზას. ამ ინტერესთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული მეორე ინტერესი, რომელიც თხოულობს, რომ მთელს რუსეთის ტერიტორია შეადგენდეს მთელს თავის სივრცეზე ერთს საბაჟო ერთეულს, რათა რუსეთის არც ერთს ნაწილს არ შეეძლოს საბაჟო გადასახადების დაწესებით ეკონომიური ექსპლოატაცია აწარმოვოს და მით ხელი შეუშალოს ხალხის ფართო მასების ქონებრივ წინმსვლელობას. ხელოვნურად ეკონომიურ კონკურენციის გაწევა რომ არ ხდებოდეს რუსეთის სხვი და სხვა ნაწილის შუა, საჭიროა აგრეთვე, რომ სარკინისგზო კანონმდებლობა საერთო იყოს მთელის რუსეთისათვის თითოეული ნაციონალური სახელმწიფო ცალკე, რა თქმა უნდა, გაცილებით სუსტი იქნება საომარ ძალებით, ვიდრე მთე-

ლი რუსეთი ერთად, და იმიტომ საჭიროა რუსეთის ყველა ნაწილები გაერთიანებულ იქმნენ სამხედრო და საერთაშორისო საქმეებისთვის. იმ ინტერესების სია, რომელნიც რუსეთის ნაწილების ერთმანეთთან დაახლოვებას და კავშირს თხოულობენ, შეიძლება შეივსოს კიდევ სხვა საქმეთა ჩამოთვლით, მაგრამ აქ ამ საქმეთა სრულს ჩამოთვლას არავითარი საჭაროება არ მოითხოვს. ჩვენი გულისყური აქ იმას უნდა მივაქციოთ, რომ ერთი რიგი ინტერესებისა მოითხოვენ რუსეთის ტერიტორიაზე ნაციონალურ სახელმწიფოების დაარსებას, ხოლო მეორე რიგი ინტერესებისა მთელის რუსეთისთვის ზოგიერთ საქმეთა საერთო გამგებლობის და კანონმდებლობის დაწესებას. საუკეთესო პოლიტიკური ფორმაა კი, რომელიც ამ ორთავე რიგის ინტერესებს სრულად დააკმაყოფილებს, არის ნაციონალურ სახელმწიფოთა ფედერაცია რუსეთის ფედერატიულ რესპუბლიკა. ამ ფედერაციის სიმტკიცისა და ძლიერებისთვის საჭიროა

რომ საერთო საქმეთა გამგებლობა ემყარებოდეს რუსეთის ყველა ხალხთა წარმომადგენლობაზე და არა ნაციონალურ სახელმწიფოთა თანხმობაზე. ეს თანხმობა ცალკე თითოეულ ნაციონალურ სახელმწიფოსი საჭირო უნდა იყოს მხოლოდ მაშინ, როცა საკითხი შეეხება ნაციონალურ სახელმწიფოთა ურთიერთობას და თითოეულ მათგანის დამოკიდებულებას რუსეთის ფედერაციასთან. ეროვნულ თანასწორობის პრინციპი თხოვლობს, რომ რუსეთში მოსახლე ყველა ტერიტორიულურ ერს თავისი ნაციონალური სახელმწიფო ჰქონდეს. თავის თავად ცხადია, ასეთი ნაციონალური სახელმწიფო უნდა დაარსდეს იმ ტერიტორიაზედაც, სადაც რუსის ხალხი მოსახლეობს. ამ გვარად მთელი რუსეთი დაიყოფა ტერიტორიულურ ერთეულებად და ეს ერთეულები შეადგენენ ერთად რუსეთის ფედერაციას. ეს დაყოფა ეროვნულ მოსახლეობის მიხედვით უნდა მოხდეს, მაგრამ რუსეთის ისეთ განაპირა ნაწილისაგან როგორც ციკბირია, შეიძლება განსაკუთრებით ერთეული შესდგეს, თუქცა ციკბირის მოსახლეობა უმთავრესად

რუსებისაგან შესდგება. ციმბირისაგან ცალკე სატერიტორიო ერთეულის შექმნა აკმაყოფილებს თვით ციმბირელების საზოგადოებრივ აზრს და შეეთანხმება იმ ინტერესთა სხვა და სხვაობას, რომელსაც ციმბირის ადგილობრივი ცხოვრება წარმოადგენს ძირითად რუსეთთან შედარებით.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ რუსეთში არსად ისეთი ტერიტორიალური კუთხე არ მოიძებნება, რომ ყველა იმისი მცხოვრებნი ერთს გროვწულს კოლლექტივს შეადგენდნენ. პირიქით ყველგან სხვა და სხვა ერის წარმომადგენელნი სცხოვრობენ ერთ მანეთის მეზობლად. ნაციონალურ სახელმწიფოს ტერიტორია ეტნოგრაფიულ მოსახლეობის მიხედვით შემოიფარგლება, მაგრამ მაინც ამ ტერიტორიაზე გარდა იმ ერისა, რომელსაც მოსახლეობის უმრავლესობა მიეკუთვნება, აღმოჩნდებიან სხვა ერების წარმომადგენელნი. თუმცა ეს უკანასკნელნი ნაციონალურ სახელმწიფოს მცხოვრებთა უმცირესობას შეადგენენ, მაგრამ ამ უმცირესობის ნაციონალური კულტურული ინტერესები მაინც უზრუნველყოფილ უნდა იქმნენ.

ეს უზრუნველყოფა უნდა გამოიხატებოდეს ერთის მხრივ იმაში, რომ ნაციონალურ უმცირესობის წარმომადგენლებს უნდა მიეცეთ უფლება ეროვნულ-კულტურულ კავშირების დაარსებისა და თავის საკუთარის ძალებით ეროვნულ განათლების და კულტურულ საქმეების გამგებლობისა, მეორეს მხრივ კი მათი ინტერესების უზრუნველყოფა უნდა გამოიხატოს იმაში, რომ სახელმწიფო და საზოგადოებრივ დაწესებულებებში ეროვნულ უმცირესობის წარმომადგენლებს უნდა მიეცეთ უფლება თავის სამშობლო ენის ხმარებისა. ეროვნულ უმცირესობათა კულტურულ ინტერესების უზრუნველყოფა ისეთი წესით უნდა მოხდეს, რომ რაიმე გარანტია ჰქონდეს ამ უმცირესობას უმრავლესობის წინააღმდეგ. ამისთვის იმ კანონების ასრულება, რომელნიც შეიცავენ ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესების მფარველობას, უზრუნველყოფა უნდა იყოს ნაციონალურ სახელ-მწიფოთა ფედერაციის მიერ: ან რუსეთის ფედერატულ რესპუბლიკის კონსტიტუციაში უნდა აღინიშნოს დაწვრილებით ნაციონალურ უმცირესობათა

უფლებები, რომელთა გარანტიასაც თვით ფედერაცია იძლევა, ან ნაციონალურ სახელმწიფოთა იმ ძირითად კანონებში, რომელთა შეცვლა ფედერაციის თანხმობის გარეშე შეუძლებლად იქნება აღიარებული.

ამ ზოგად განმარტებათა შემდეგ საჭიროა გამოიჩინოვოს, როგორ უნდა მოეწყოს განახლებულ რუსეთში კერძოდ ამიერ-კავკასიის ერების ცხოვრება. ერთის მხრივ ამიერ-კავკასია ტერიტორიალური ერთეულია, რომელიც დღემდე საადმინისტრაციო ერთეულსაც შეადგენდა, ხოლო მეორეს მხრივ იგი დაშორებულია ერთმანეთისაგან ენით, კულტურით და სარწმუნოებით განსხვავებული ერებით, ქართველებით, სომხებით, თათრებით და მთიელებით (უმთავრესად ლეკებით). ტერიტორიალური მთლიანობა გულისხმობს ერთ რიგს ინტერესებს, რომელნიც საერთო არიან ამიერ-კავკასიის ყველა ერებისთვის, ხოლო მოსახლეობის ეროვნული სხვა და სხვაობა გულისხმობს მეორე რიგის ინტე-

რესებს, რომელნიც განსხვავებული არიან თითოეულ ერისთვის. პირველი რიგის ინტერესები ლოდიკურად მოითხოვენ ამიერ-კავკასიის გადაქცევას ერთ თვითმმართველ ტერიტორიალურ ერთეულად, მეორე რიგის ინტერესები მოითხოვენ ამიერ-კავკასიის დანაწილებას რამდენსამე ნაციონალურ თვითმმართველ ერთეულად. მაშასადამე იბადება საკითხი, ამიერ-კავკასიის თვითმმართველობა თუ საქართველოს, სომხეთის, მუსულმანების და დაღესტნის თვითმმართველობა? შესაძლებელია აგრედვე დაარსდეს ამიერ-კავკასიის ერების თვითმმართველობანი და ამ თვითმმართველობათა კავშირი ანუ ფედერაცია მთელს ამიერ-კავკასიაში. იმის გამოსარკვევად, თუ რომელი კომბინაცია უფრო ხელსაყრელია, ყოვლის უწინარეს საჭიროა გავითვალისწინოთ ის საერთო ამიერ-კავკასიური ინტერესები, რომელთაც აუცილებლად ანგარიში უნდა გაეწიოს.

წმინდა საერთო ამიერ-კავკასიური ინტერესები არსებობენ იმდენად, რამდენადაც ამიერ-კავკასიის ტერიტორიალური მთლიანობა თხოულობს საერთო სატერიტორიო საქმეების საერთო გამგებლობას. ამ გვარ საერთო საქმეებად უნდა ჩაითვალოს ამიერ-კავკასიის წყლების, ტყეების და მიმოსვლის საქმეები. სარწყავ წყლებს ამიერ-კავკასიის მეურნეობისთვის არსებითი მნიშვნელობა აქვთ. სარწყავი წყლები ამიერ-კავკასიის მრავალ ადგილას, მაგალითად განჯის გუბერნიაში, პირდ-პირ ადგილობრივ მეურნეობის ამამოძრავებელი ძალაა. სარწყავი მდინარეები კი მომეტებულ ნაწილად დიდ მანძილზე მიმდინარეობენ და სხვა და სხვა ერთ დასახლებულ ადგილებს გადასჭრიან. ამიერ-კავკასიის (დაღესტნის გამოკლებით) $\frac{3}{4}$ ნაწილი ეკუთვნის მტკვრისა და იმის შესართავის ატეზის წყალთა ბასეინს; მტკვარს სათავე უარსის ოლქში აქვს, არდაგანის მახლობლად, სადაც მუ-

სულმანები და სომხები მოსახლეობენ, მომდინარეობს ახალქალაქის, ახალციხის, გორის, ტფილისის და ბორჩალოს მაზრებზე და შემდეგ განჯისა და ბაქოს გუბერნიებზე კასპიის ზღვამდე. მტკვრის ეს გრძელი გზა სჭრის ჯერ სომხებით, შემდეგ ქართველებით და ბოლოს მუსულმანებით დასახლებულ ადგილებს. ამიერ-კავკასიისთვის აღმოსავლეთ ნაწილისთვის მტკვარი უმთავრესი სარწყავი ძარღვია. განსაკუთრებით დიდი საირრიგაციო მნიშვნელობა ექნება მტკვარს ამიერ-კავკასიის აღმოსავლეთ ნაწილისთვის, როცა იმის ურწყავ მინდვრებისკენ მტკვრიდან არხებს გაიყვანენ სარწყავად. ეჭვს გარეშეა, ამიერ-კავკასიის აღმოსავლეთ ნაწილის მცხოვრები მუსულმანები და სომხები დაინტერესებული არიან, რომ ამ მდინარეს მათდა საზიანოდ წყლის სიმცირე არ ეტყობოდეს. მდინარეების წყლის სიუხვე დამოკიდებულია სხვათა შორის ტყეების დაცვაზე მთიან

ადგილებში. მაშასადამე ტყის საქმეც ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა ერთგვარ საერთო ინტერესს წარმოადგენს. ამიერ-კავკასიის ყველა მცხოვრებთა საერთო ინტერესს წარმოადგენს აგრედვე იმ გზების შენახვა, რომელნიც აერთებენ ამიერ-კავკასიას ერთის მხრივ ცენტრალურ რუსეთთან და მეორეს მხრივ უცხო ქვეყნებთან შავი ზღვით და რაოდენადმე კასპიის ზღვით.

მდინარეების მოვლა, ტყეების დაცვა და გზების შენახვა—აი ის უმთავრესი საქმეები, რომელნიც ამიერ-კავკასიის ტოპოგრაფიული მთლიანობის გამო ამიერ კავკასიის ყველა მცხოვრებთა საერთო ინტერესს შეიცავენ. უიჭველია, რომ ამ საერთო ინტერესის საქმეებს ჯეროვანი ანგარიში უნდა გაეწიოს, მაგრამ ამისათვის რომ აუცილებელი იყოს ამიერ-კავკასიის თვითმმართველობას უპირატესობა მიეცეს კავკასიაში მცხოვრებ ერების თვითმმართველობის წინაშე—

ამისი თქმა გადაკარბება იქნებოდა. 1909 წელს ყოფილ მეფის ნაცვლის ვორონცოვ - დაშკოვის ინიციატივით კავკასიის ყველა გუბერნიებსა და ოლქებში გაიმართა საგუბერნიო და საოლქო თათბირი საერობო თვითმართველობის შესახებ. ამ თათბირზე არკვევდნენ სხვათა შორის საერობო ერთეულების საკითხს საერთოდ და კავკასიის საერთო საერობო დაწესებულებათა საჭიროების საკითხს კერძოდ. დიდი უმრავლესობა თათბირზე მიწვეულ საზოგადო მოღვაწეებისა და ადმინისტრატორებისა მაშინ ამიერკავკასიის საერთო საერობო ერთეულის დაარსების წინააღმდეგი იყო, ასევე უარყოფით შეჭხედეს ამ საკითხს 1916 წელს ყოფილ მეფის ნაცვლის ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძის ინიციატივით გამართულ თათბირზე. და მართლაც, თუ ყურადღება მივაქციეთ იმას, რომ ამიერკავკასიის მცხოვრებნი მხოლოდ ხელოვნურად იყვნენ მოქცეული ერთ საადმინისტრაციო ერთე-

ულში, არსებითად კი კავკასიელი ერები დიდად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან როგორც კულტურის, აგრეთვე სამეურნეო ცხოვრების პირობებით. შეუძლებელია ამიერ კავკასიის თვითმმართველობას მსხვერპლად შეეწიროს იმის ერების თვითმმართველობა. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ამიერ-კავკასიის ერებს საერთო ენა არა აქვთ და, თუ ამიერ კავკასიის საერთო წარმომადგენლობითი დაწესებულება და, წესდა, იქ ქართველები, თათრები, სომხები და მთიელები ერთმანეთს რუსული ენით უნდა ელაპარაკონ. იმ მდინარეების, ტყეების და გზების მოვლა - გამგებლობისთვის, რომელნიც ამიერ-კავკასიელებისთვის საერთო ინტერესს წარმოადგენენ, სრულიად საკმაოდ უნდა ჩაითვალოს ისეთი დროებითი ანუ მუდმივი კავშირის დაწესება, რომლის საგანიც სწორედ ამ საქმეების მოვლა იქნება. ორიოდე საერთო საქმის მიზნებით მთელ ამიერ-კავკასიის გაერთიანება ერთს თვით-

მმართველ ერთეულად ისეთ ანორმა-
ლურ მდგომარეობას დაამყარებდა,
რომ ყოველ საქმეში თითოეული ამი-
ერ-კავკასიელი ერი თავის საკუთარ
ნაციონალურ თვალსაზრისით იხელმ-
ძღვანელებდა და ყოველ საქმის გადა-
წყვეტას თავისდა სასარგებლოდ მოი-
სურვებდა. ამ სეპარატიულ ინტერე-
სების თვალსაზრისით შესაძლო იქნე-
ბოდა არა ოფიციალური შეერთება
ერებისა ერთმანეთის წინააღმდეგ და
თითქმის ყოველი საკითხი გადაწყდე-
ბოდა ერთის ან ორის ერის სასარგე-
ბლოდ სხვა ერების საზიანოდ. თუ
ამიერ კავკასიის ერთეული დაარსდა,
რა თქმა უნდა იმას საერთო ფინანსე-
ბიც ექნება. უმთავრესი ან თვალსაჩი-
ნო ნაწილი ამ ფინანსებისა მომხმარ-
დება ისეთ საქმეებს, რომელთაც იმ-
დენად საერთო ამიერ-კავკასიური მნი-
შვნელობა არა აქვთ, რამდენადაც ად-
გილობრივი. მაგალითად, შეიძლება
დავასახელოთ სხვა და სხვა აგრონო-
მიულ დაწესებულებათა მოწყობა, რო-

მელთა საერთო მიზანიც სასოფლო მეურნეობის დაწინაურებაა იმისდამიხედვით, თუ სახელდობრ სად გაიმართება ასეთი დაწესებულებანი და რა შინაარსი ექნებათ მათ, ამ საქმეებზე დახარჯული საერთო თანხა ამიერკავკასიის ერთი ნაწილისთვის სასარგებლო იქნება, სხვებისთვის კი ხშირად სრულიად უმნიშვნელო. ჭაობების ამოშრობას, მაგალითად, დიდი მნიშვნელობა აქვს ამიერ კავკასიის დასავლეთ ნაწილისთვის როგორც ჯანმრთელობის მხრივ აგრეთვე მეურნეობის მხრივ, აღმოსავლეთ ნაწილისთვის კი ამას შედარებით ნაკლები მნიშვნელობა აქვს. ამიერ კავკასიის უწყლო მინდვრების სარწყავად საირრიგაციო არხების გაყვანას პირიქით დიდი მნიშვნელობა ექნება ამიერ კავკასიის აღმოსავლეთ ნაწილისთვის და უმნიშვნელო იქნება დასავლეთ ნაწილისთვის. ამ ინტერესთა სხვადასხვაობის და წინააღმდეგობის ნიადაგზე ამიერკავკასიის ერთეულში აუცილებლად

გაჩნდება ბრძოლა, რომელიც დიდს
ენერგიას დაახარჯვინებს ამიერ-კავკა-
სიის ყველა ერებს სრულიად უსარგე-
ბლოდ და უნაყოფოდ. ყველა ამ მო-
საზრებით ამიერ-კავკასიის გადაქცევა
ერთ თვითმმართველ ტერიტორიალურ
ერთეულად უნარყოფილ უნდა იქმნას
და უნდა დაარსდეს იმის მაგიერ რამ-
დენიმე ერთეული ნაციონალურ მოსა-
ხლეობის მიხედვით, რომელნიც შემ-
დეგ შეიძლება ერთმანეთს დაუახლო-
ვდნენ მდინარეების, ტყეების და გზე-
ბის საერთო საქმეების მოსაწყობად
ან მუდმივის ან დროებითის კავშირის
შეკვრით. ყველა ის საკითხები, რო-
მელნიც აჟუცილებლად იბადებიან ყო-
ველ ნაციონალურად შერეულ მოსახ-
ლეობის ერთეულში და სასტიკ ბრძო-
ლას იწვევენ ერთა შორის, ამით თა-
ვიდან ასცილდებათ ამიერ კავკასიის
მკვიდრთ და საშუალება მიეცემა თი-
თოეულ მათგანს მთელი თავისი ძალ-
ლონე თავის ქვეყნის მყუდრო კულ-
ტურულ განვითარებას მოახმაროს.

რა ნაციონალურ - ტერიტორიალურ ერთეულებად შეიძლება გაიყოს ამიერ-კავკასია?—ეს მეტად რთული საკითხია, რომლის გადასაწყვეტადაც მხედველობაში უნდა იქმნას მიღებული მოსახლეობის სტატისტიკა, ეკონომიურ ინტერესების მთლიანობა, ტერიტორიალური გაერთიანება და სხვა. 1915 წლის სასტატისტიკო ცნობებით ამიერ-კავკასიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვი 7.865,676 სულს შეადგენს. ამათგან უდიდეს ეტნოგრაფიულ ჯგუფს შეადგენენ სხვა და სხვა აზიურ მოდგმის მუსულმანები, შემდეგ სომხები, მერე ქართველები, მთიელები და ბოლოს რუსები მუსულმანები ითვლებიან.

სომხები	2.411,797
ქართველები	1.966,665
მთიელები	1.881,112
რუსები	713,651
სხვები	608,185
	284,266

სულ 7.474,794

რუსები ამიერ-კავკასიას არც ერთ ნაწილში კომპაქტურ მოსახლეობას

არ წარმოადგენენ. ისინი უმთავრესად დიდ ქალაქებში, ბაქოს და ტფილისში სცხოვრობენ. ამიერ-კავკასიელ რუსების დიდი ნაწილი მოხელეები არიან და სამსახურის გამო სცხოვრობენ აქ. რუსების გამოკლებით ოთხი დიდი ეტნოგრაფიული ჯგუფი: მუსულმანები, სომხები, ქართველები და მთიელები. უდიდეს ეტნოგრაფულ ჯგუფს, მუსულმანებს, შეადგენენ ადერბეიჯანელი თათრები, თურქები, თურქმენები, ყარაპაპახები, ნოგაელები, ყუმიანები, ყარაჩაელები, ტრახმენები და სხვანი. თუმცა ამ მუსულმანებს ერთმანეთისაგან ენის, ჩვეულებების, ხასიათის და სამეურნეო ცხოვრების მხრივ განსხვავებაა აქვთ, მაგრამ საერთო რელიგია მათ ერთმანეთთან აახლოვებს და აკავშირებს. ადერბეიჯანული თათრული ენა თიურქმის ყველა ამ მუსულმანებს საკმაოდ ესმით და ამიტომ ეს ჯგუფი ერთ ნაციონალურ ერთეულად შეიძლება ჩაითვალოს, მით უმეტეს რომ ასე უცქერი-

ან თვით ისინი თავის თავს. ეს მუსულმანები უმთავრესად ამიერ-კავკასიის აღმოსავლეთ ნაწილში მოსახლეობენ, უმთავრესად ბაქოს და გაქჯის გუბერნიებში. ბაქოს გუბერნიის ექვსსავე მაზრაში მუსულმანები მცხოვრებთა საერთო რიცხვის დიდს უმრავლესობას შეადგენენ; ამ გუბერნიის მხოლოდ ორ მაზრაში, გეოგჩაის და შემახის მაზრაში, მოსახლაობის თვალსაჩინო უმცირესობას შეადგენენ სომხები და ერთ მაზრაში, სახელდობრ კუბის მაზრაში—მთიელები. სომხები ირიცხებიან გეოგჩაის მაზრაში 17.218 სული და შემახის მაზრაში 21,720 სული. კუბის მაზრაში კი 195,688 მცხოვრებიდან მთიელები შეადგენენ 50,444 სულს. განჯის გუბერნიის შვიდს მაზრაში (არეშის, ჯივანშირის, ელისავეტპოლის, ზანგეზურის, ყაზახის, კარიაგინის და ნუხის მაზრებში) მცხოვრებთა უმრავლესობას იგივე მუსულმანები შეადგენენ, თუმცა ამ მაზრებში ყველგან სომეხ-

თა საკმაოდ - თვალსაჩინო რიცხვი სცხოვრობს; ელიზავეტპოლის მაზრაში, მაგ. საერთო რიცხვი მცხოვრებლებისა არის 273,216, ამათში მუსულმანებია 185,554 ღ სომეხი 61,610; მაშასადამე აქ სომხები მუსულმანთა რიცხვის ერთ მესამედს შეადგენენ. ჯევიანშირის მაზრაში სომხები მუსულმან მცხოვრებათა ნახევარზე ცოტა მეტს შეადგენენ, ზანგეზურის მაზრაში მუსულმანები 185,553 მცხოვრებია, სომეხი 103,096, ე. ი. მუსულმანების საერთო რიცხვის ნახევარზე მეტი. ყაზახის მაზრაში მუსულმანები არიან 66,880 და სომხები ცოტა ნაკლები 61,190. ერევნის გუბერნიის შვიდი მაზრიდან მუსულმანები მცხოვრებთა უმრავლესობას შეადგენენ ოთხ მაზრაში, ნახიჩევანის, სურმალინის, შარუხო-დარალაგეზის და ერევნის მაზრებში. ყველა ამ მაზრებში მცხოვრებთა თვალსაჩინო უმცირესობას შეადგენენ სომხები. ტფილისის გუბერნიის ერთ მაზრაში, სახელდობრ ბორჩალოს

მაზრაში. მცხოვრებთა უმრავლესობას იგივე მუსულმანები შეადგენენ. და აქაც თვალსაჩინო უმცირესობას სომხები შეადგენენ. ამ გვარად, მუსულმანები შეადგენენ მცხოვრებთა უმრავლესობას მთელს ბაქოს გუბერნიაში, მთელს განჯის გუბერნიაში შუშის მაზრის გამოკლებით, ერევნის გუბერნიის ოთხ მაზრაში ნახიჩევანის, სურმილინის, შარუხო-დარალაგეზის და ერევნის მაზრაში და ტფილისის გუბერნიის ბორჩალოს მაზრაში. მთელს ამ ტერიტორიაზე მცხოვრებთა საერთო რიცხვი შეადგენს 2 571,102, ¹⁾ აქედან მუსულმანები არიან 1.907,586 და თვალსაჩინო უმცირესობას შეადგენენ სომხები, რომელთა რიცხვიც

¹⁾ ეს სტატისტიკური ცნობები გუბერნიებსა და მაზრებში მცხოვრებთა დანაწილების შესახებ ეროვნების მიხედვით და აგრედვე ქმემოდ მოხსენებული ცნობები ამოღებულია 1914 წლის საპოლიციო ცნობებიდან.

არის 713,134. ამ ტერიტორიას შეიძლება შეუერთდეს განჯის გუბერნიის შუშის მაზრა, სადაც 91,018 სომეხი მოსახლეობს და 78,226 მუსულმანი, და გამოეკლოს ერევნის გუბერნიის ერევნის მაზრა, სადაც 89,948 მუსულმანი მოსახლეობს და 75,324 სომეხი ამ შემთხვევაში შესდგება მთლიანი ტერიტორია ბაქოს და განჯის გუბერნიების, ბორჩალოს მაზრისა და ერევნის გუბერნიის სამი მაზრისაგან (სურმალინის, ნახიჩევანის და შარურო-დარალაგეზის მაზრებისაგან). ამ ტერიტორიის მცხოვრებთა საერთო რიცხვი იქნება 2.557,855, რომელთაგან მუსულმანები იქმნებიან 1.895,864 და სომეხები 728,828.

სომეხთა მოსახლეობა უმრავლესობას შეადგენს ერევნის გუბერნიის ალექსანდროპოლის, ახალბაიაზეთის და ეჩმიადინის მაზრებში, უკანასკნელ ორ მაზრაში თვალსაჩინო უმცირესობას შეადგენენ მუსულმანები (101.331), ტფილისის გუბერნიის ახალქალაქის

მაზრაში, ყარსის ოლქში და განჯის გუბერნიის შუშის მაზრაში. ამ ტერიტორიას რომ გამოვაკლოთ შუშის მაზრა და მიუმატოთ ერევნის მაზრა, მივიღებთ საკმაოდ დიდს მთლიანს ტერიტორიალურ ერთეულს, რომლის მცხოვრებთა უმრავლესობასაც სომხები შეადგენენ. მთელს ამ ტერიტორიაზე (ახალქალაქის მაზრა, ყარსის ოლქი, ალექსანდროპოლის, ახალბაიანეთის, ეჩმიადინის და ერევნის მაზრები) მცხოვრებთა საერთო რიცხვი შეადგენს 1.098,322 ამათგან უმრავლესობას შეადგენენ სომხები 685,201, ²⁾ თვალსაჩინო უმცირესობას მუსულმანები 236,965 და ნაკლებს უმცირესობას ქართველები 42,140.

კავკასიის მთიელების ერთი ნაწილი ჩრდილოეთ კავკასიაში მოსახლეობს, მეორე ნაწილი ამიერ-კავკასიაში, უმ-

²⁾ ყარსის ოლქის ორი ნაწილი, ყაგისმანის და ოლთისის ოლქები, ნაანგარიშევი არ არის.

თავრესად დაღესტნის ოლქში. ამიერ-კავკასიელ მთიელების ჯგუფს შეადგენენ ჩეჩნები, ქისტები, ინგუშები და ლეკები; ეს უკანასკნელნი თავის მხრივ განიყოფებიან ავარცებად, ანდიელებად, ქურინელებად, ლაკებად, უდინებად და სხვა. დაღესტნის და ზაქათალის ოლქებიდან, სადაც მთიელები მცხოვრებთა უმრავლესობას შეადგენენ, შეიძლება შესდგეს ერთი ტერიტორიალური ერთეული. ამ ერთეულის მცხოვრებთა საერთო რიცხვი იქნება 785,987, ამათგან 672,916 შეადგენენ მთიელები და 21,544 მუსულმანები.

უმრავლეს მოსახლეობას ქართველები შეადგენენ ბათუმის ოლქში, ქუთაისის გუბერნიაში, სოხუმის ოლქში და ტფილისის გუბერნიის ყველა მაზრებში ახალქალაქის და ბორჩალოს მაზრების გამოკლებით. ყველა ეს ადგილები ერთად შეადგენენ მთლიან ტერიტორიას, რაჰის სივრცეც უდრის 54.916,40 კვ. ვერსტს. მცხოვრებთა

საერთო რიცხვი შეადგენს 2.560,945, მათგან უმრავლესობას (70⁰/₀) შეადგენენ ქართველები ³) 1.791.634, უმცირესობას—ქართველი ებრაელები 31,059 (1,21⁰/₀), აფხაზები—103,164 (4,02⁰/₀), სომხები—281,719 (11⁰/₀) რუსები 172.869 (6,75⁰/₀) ოსები 49,100 (16,64⁰/₀) მაჰმადიანი სუნიტები 42,215 (1,68⁰/₀) და მაჰმადიანი შიიტები 18,965 (0,74⁰/₀). საქართველოს შეიძლება შეუერთდეს აგრედვე ზაქათალის ოლქის სამხრეთი ნაწილი, სადაც მოსახლეობენ 4370 ქართველი ქრისტიანნი და 8,000 ინგილო, და ბორჩალოს მაზრის ნაწილი, სადაც აგრედვე 10,022 ქართველი მოსახლეობს და ტფილისის მაზრას ეკვრის.

ამ გვარად ამიერ-კავკასიაში, ჩვენის აზრით, შეიძლება დაარსდეს ოთხი ტერიტორიალურ ერთეული საქართველო, სომხეთი, ადერბეიჯანი

³) სტატისტიკური ცნობები საქართველოს შესახებ 1915 წლისა.

და დაღესტანი. ჩვენ მიერ ზემოდ ნა-
ჩვენები საზღვრები ამ ერთეულებისა-
შეიძლება რაოდენადმე შეიცვალოს,
თუ ცვლილება მეტს სამართლიანო-
ბას შეიტანს ამიერ-კავკასიის ერების
ტერიტორიალურ გამიჯვნის საქმეში,
ამ გამიჯვნის შესახებ საჭიროა ყველა
კავკასიელ ერების წინასწარი შეთან-
ხმება, რადგან წინააღმდეგ შემთხვე-
ვაში ჩვენი უთანხმოებით ისარგებლე-
ბენ ისინი, ვინც პრინციპიალურად
წინააღმდეგნი არიან, რომ ამიერ-კავ-
კასიაში მცხოვრებ ერებს ნაციონა-
ლურ-კულტურულ განვითარებისთვის
თავისუფალი გზა გაიხსნას. შეთანხმე-
ბა უნდა მოხდეს სამართლიანობის მი-
ხედვით და დათმობის საშუალებით.
არ შეიძლება დავმალოთ, რომ ამიერ-
კავკასიის დასავლეთი ნაწილი ამ
მხრივ უკეთეს მდგომარეობაშია, ვიდ-
რე აღმოსავლეთი ნაწილი. განსაკუთ-
რებით მძიმე მდგომარეობაში იმყო-
ფებიან სომხები, რომელთა 50% შე-
ტი სომხეთის გარეშე რჩებიან და

უმეტეს ნაწილად ადერბეიჯანის ერთეულში მოექცევიან. მაგრამ ყველა ამიერ-კავკასიელ ერს განვითარებისთვის მაინც გაცილებით უკეთესი პირობები ექნება, ვიდრე უამრეფორმოდ. ნაციონალურ-ტერიტორიალურ ერთეულების შექმნის შემდეგ ერთის მხრივ ბუნებრივად და უმტკივნეულოდ მოხდება თანდათან ეროვნებათა შეგროვება თავთავის ერთეულში, ხოლო მეორეს მხრივ ყველასათვის უზრუნველყოფილი იქნება რუსეთის ფედერატიულ რესპუბლიკის ძირითადი კანონით ის უფლებები, რომლებიც კი შესაძლოა მიეცეს ნაციონალურ უმცირესობას სახელმწიფოში, უფლება ეროვნულ ნაციონალურ კავშირებისა, პირველდაწყებით განათლების მიღებისა სამშობლო ენაზე და სამშობლო ენის ხმარებისა დაწესებულებებში.

გრ. რცხილაძე.

2

34
म 996

म 996

म 996/88
2